

Kan kvinnliga personalchefer motverka diskriminering av invandrare?

**ALI AHMED OCH
JAN EKBERG**

Ali Ahmed är fil. lic i nationalekonomi och verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO) vid Växjö universitet. Han bedriver forskning kring etnisk diskriminering.

Ali.Ahmed@vxu.se

Jan Ekberg är professor i nationalekonomi och verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO) vid Växjö universitet. Hans forskningsområde är invandrarans ställning på arbetsmarknaden och ekonomiska effekter av invandring.

Jan.Ekberg@vxu.se

I denna artikel presenteras resultaten av en experimentell studie om etnisk diskriminering. Undersökningen visar att det främst är infödda män som tenderar att ha ett diskriminerande beteende. I Sverige finns lagstiftning som förbjuder etnisk diskriminering. Vi har också en särskild myndighet – diskrimineringsombudsmannen – som skall motverka etnisk diskriminering. Den presenterade undersökningen kan ge en ny infallsvinkel. Ett sätt att motverka diskriminering av invandrare kan vara att se till att andelen kvinnor som är personalchefer i företag och myndigheter ökar. Frågan om etnisk diskriminering är kanske också en jämställdhetsfråga.

Under senare år har den bristande integrationen av invandrare i Sverige ägnats stor uppmärksamhet. Det finns flera indikatorer på ökat utanförskap och marginalisering bland invandrare. Ett exempel är att under de senaste 20 åren har sysselsättningsgraden minskat och arbetslösheten ökat bland invandrare jämfört med infödda. Ett annat exempel är att utländska medborgares valdeltagande i kommunalvalen kraftigt minskat under samma period. Inför riksdagsvalet 2002 blev integrationsfrågorna en av de stora frågorna. Det är en rimlig gissning att dessa frågor återkommer inför valet 2006.

Flera förklaringar kan finnas till den uppkomna situationen. Det hävdas ofta att en förklaring är att invandrare diskrimineras och att diskrimineringen skulle ha ökat över tiden. I empiriska studier av diskriminering har hittills i huvudsak två metoder använts. Den ena består av intervjuundersökningar, av vilka det finns två former. Att intervjua invandrare så att dessa kan uppge om de anser sig ha blivit diskriminerade är den ena. Nackdelen med den metoden är att individen kan uppleva sig ha blivit diskriminerad även om detta inte har varit fallet. Dessutom kan individen faktiskt ha blivit diskriminerad utan att denne vet om det. Den andra formen innebär att fråga infödda om deras attityder till invandrare och/eller fråga infödda om de anser att invandrare blir diskriminerade. Även här finns naturligtvis osäkerheter om innebörden av svaren. I vilken utsträckning visar intervjuvarn individens faktiska beteenden?

Den andra metoden innebär användning av ekonometriska modeller där invandrare och infödda jämförs och där dessa är så lika som möjligt vad gäller ett stort antal variabler så som kön, ålder, utbildning, yrkeserfarenheter, geografisk bosättning osv. Om invandrare ändå har en sämre position på arbetsmarknaden i förhållande till den infödda jämförelsegruppen tyder

detta på diskriminering. Nackdelen med metoden är att det kan vara svårt att få all information för att i tillräckligt stor utsträckning standardisera för skillnader mellan infödda och invandrare. Vi kan inte heller i detta fall observera individers faktiska beteenden.

En tredje metod är att skapa experimentella spelsituationer med penninginsatser. Experimentmetoden har fördelar i jämförelse med de båda nämnda metoderna. För det första studeras individers faktiska beteende, och för det andra är det lättare att kontrollera och isolera variabler av intresse. En nackdel är dock att experimentsituationen kan upplevas som artificiell, en annan är att experimentmetoden är mycket arbetskrävande, vilket begränsar antalet observationer.

Det har under senare år funnits ett stigande intresse inom nationalekonomi för användning av experiment. Ännu så länge finns det dock endast ytterst få studier där experiment använts för att undersöka eventuell etnisk diskriminering. Oss veterligt fanns fram till helt nyligen endast tre studier. Den första är Fershtman och Gneezy (2001) som undersökte etnisk diskriminering i Israel. Detta är också den enda större internationellt publicerade studien. Den andra är Fershtman, Gneezy och Verboven (2002) där undersökningslandet var Belgien. I båda dessa fall var deltagarna i experimenten universitetsstudenter med olika etnisk bakgrund. Den tredje är Holm (2000) som undersökte etnisk diskriminering i Sverige. Deltagarna i den studien var gymnasister. Spelsituationer skapades för att undersöka den grad av tillit som en grupp individer har gentemot en annan grupp. Lägre grad av tillit tolkas som ökad risk för diskriminering.

Dessutom har det nyligen gjorts en experimentell undersökning i nationalekonomi vid Växjö universitet, se Ahmed (2004). Nedan följer en presentation av denna.

1. En studie

Deltagarna i undersökningen bestod dels av studenter vid Växjö universitet som fick beteckningen grupp A, dels av studenter vid Södertörns högskola som fick beteckningen grupp B. Ett skäl till att använda Södertörns högskola i undersökningen är att där finns ett stort antal studenter med utländsk bakgrund. Med utländsk bakgrund avses antingen personer som invandrat till Sverige eller personer födda i Sverige av invandrade föräldrar. Totalt deltog 168 individer, med 84 individer i vardera gruppen. Samtliga individer i grupp A valdes så att den enbart bestod av infödda svenskar. 38 av individerna i grupp B var infödda svenskar och 46 hade utländsk bakgrund. Av de sistnämnda hade 21 europeisk och 25 utomeuropeisk bakgrund.

Varje individ i grupp A matchades mot en individ i grupp B, dvs 84 par bildades. En individ och dess motpart träffades ej men individerna fick veta motpartens efternamn. Namnet signalerade den etniska bakgrunden (infödd svensk, europeisk bakgrund respektive utomeuropeisk bakgrund). Eftersom uppgift endast lämnades om efternamnet så hade individen ingen

kunskap om motpartens kön. Syftet med experimentet var att få en uppfattning om graden av tillit och generositet mellan en individ och dennes motpart. Experimentet bestod av två delar. Den ena kallades tillitsspel, den andra diktatorsspel.

2. Tillitsspel

Varje individ erhöll i ett startläge en summa pengar (100 kr faktiska pengar) att förvalta.¹ Alla informerades också om att varje individ fick detta belopp. Varje individ i grupp A fick bestämma en summa (mellan 0 och 100 kr) att skicka till sin motpart i grupp B. På vägen till motparten tredubblades beloppet så att individen i grupp B erhöll tre gånger så mycket som motparten i grupp A hade skickat. Därefter kunde individerna i grupp B bestämma om och hur mycket de ville skicka tillbaka till respektive motpart i grupp A. Sedan var spelet slut. Frågan är nu hur mycket som skickades tillbaka. Erfarenheter från andra experimentstudier visar att något belopp brukar återsändas. Hur mycket en individ i grupp A skickar beror på vilken tillit denne har till sin motpart i grupp B. Föreligger hög tillit förväntar sig individen i grupp A att få tillbaka ett stort belopp, dvs det finns anledning för denne att skicka ett stort belopp till sin motpart i grupp B. Skickas ursprungligen det maximala beloppet (100 kr) kan man maximalt få tillbaka 300 kr. Det genomsnittliga belopp som individerna i grupp A skickade framgår av tabell 1. Där visas också hur stor andel som skickade maxbeloppet (100 kr). Att en individ skickar maxbeloppet kan tolkas som att denne har stor tillit till sin motpart.

Tabell 1
Genomsnittligt belopp i kr som individerna i grupp A skickade och andel som skickade maxbeloppet. Tillitsspelet.

Kön Grupp A	Bakgrund motpart i grupp B			
	Infödd svensk	Utländsk	Därav: europaisk	utomeuropeisk
<i>Belopp i kr</i>				
Kvinnor	65 (38)	60 (34)	57 (38)	62 (32)
Män	64 (35)	49 (36)	48 (41)	50 (31)
<i>Andel som skickade maxbelopp, %</i>				
Kvinnor	38	25	22	27
Män	35	14	17	10

Not: Siffrorna inom parentes visar standardavvikelserna.

¹ Att även individerna i grupp B fick 100 kr i startläget var för att undvika den så kallade gåvoeffekten, dvs att individer i grupp A skickar pengar till sin motpart i grupp B för att den sistnämnde anses som "fattig". Syftet är att beslutet som en individ i grupp A fattar endast skall bestämmas av det förväntade beteendet hos motparten i grupp B.

Det framgår att både män och kvinnor i grupp A skickade högre belopp om deras motpart hade ett namn som signalerade infödd svensk än om motpartens namn signalerade utländsk bakgrund. Speciellt gäller detta männen som skickade betydligt lägre belopp om namnet signalerade utländsk bakgrund. Beloppet var 64 kr om namnet signalerade infödd svensk mot 49 kr om namnet signalerade utländsk bakgrund. Tendensen var således att det främst var männen som uppvisade bristande tillit (diskriminerande beteende). Något överraskande är kanske att genomsnittsbeloppet är något högre till den utomeuropeiska gruppen än till den europeiska. Denna skillnad är dock liten och kan inte utgöra underlag för några slutsatser.

För männen framgår också stora skillnader beträffande den andel som skickar maxbelopp. 35 procent av männen i grupp A som hade en infödd svensk som motpart skickade fullt belopp medan endast 17 procent respektive 10 procent av de som hade en individ med europeiskt eller icke-europeiskt ursprung som motpart skickade fullt belopp.² I flera av cellerna är antalet individer litet, vilket gör att statistisk signifikans inte erhålls. Skall man ändå tala om tendens så är denna att infödda män förefaller ha ett mer diskriminerande beteende än infödda kvinnor.

Nästa fråga är hur mycket individerna i grupp B skickar tillbaka till respektive motpart i grupp A. Observera att de genomsnittliga belopp som B-individerna fått är tre gånger så höga som de som visas i tabell 1. Man kan således mycket väl skicka tillbaka mer än vad man fått. I tabell 2 visas kvoten mellan vad individerna i grupp A fått tillbaka och vad dessa själva skickat. Är kvoten högre än 1 får dessa mer tillbaka än vad än vad de själva skickat. Resultatet framgår av tabell 2. Någon könsuppdelning görs ej eftersom individerna i grupp A inte kände till motpartens kön.

Det framgår att i samtliga fall så skickade individerna i grupp B i genomsnitt tillbaka mer än vad individerna i grupp A hade skickat. Det framgår också att invandrargrupperna skickar tillbaka relativt högre belopp än de infödda. Från personer med utländsk bakgrund erhöll individerna i grupp A 22 procent mer än vad de skickat. Motsvarande procentsats från infödda svenskar var 16. Det finns således knappast något underlag för den tendens till bristande tillit till individer med utländsk bakgrund som infödda män visade enligt tabell 1.

Infödd svensk	Bakgrund motpart grupp B		
	Utländsk	Därav: europeisk	utomeuropeisk
1,16	1,22	1,27	1,19

Tabell 2

Kvot mellan vad individerna i grupp A fick tillbaka och vad de skickat. Tillitsspelet.

² Ett annat extremfall är att inte skicka något alls, dvs att motparten inte heller får något. Ett litet antal individer i grupp B fick inget. Även här var tendensen att personer med utländsk bakgrund fick sämre utfall. 10 procent av de infödda (båda könen) i grupp B fick inget. Motsvarande för personer med utländsk bakgrund var 13 procent. Antalet individer är dock litet och skillnaderna små.

3. Diktatorsspel

I detta spel skickas pengar i endast en riktning, dvs från individer i grupp A till respektive motpart i grupp B. Därefter är spelet slut. Man kan naturligtvis fråga sig varför A-individerna skulle skicka något när inget kommer tillbaka. Erfarenheter från tidigare experiment visar dock att pengar brukar skickas. Beloppet som skickas indikerar graden av generositet gentemot motparten. Genomsnittligt belopp och den andel som skickat större belopp framgår av tabell 3. Beloppen är genomgående lägre än i tillitsspelet, vilket också kan förväntas. Ingen i diktatorsspelet skickade maxbeloppet (100 kr). Vi använder istället begreppet större belopp, med vilket menas minst 50 procent av maxbeloppet.

Det framgår att männen i grupp A, dvs infödda män, dels skickade lägre belopp dels att en lägre andel av dessa män skickade större belopp, både jämfört med kvinnor och jämfört med vad man skickade till infödda. Beloppet till personer med utomeuropeisk bakgrund var endast 9 kr. Ingen infödd man skickade något större belopp till personer med utomeuropeisk bakgrund. Jämförs den utomeuropeiska gruppen med den europeiska respektive med infödda svenskar är skillnaderna signifikanta när vi betraktar beteendet hos infödda män. Ett liknande mönster som det i tabell 1 återkommer. Infödda män är obenägna att skicka större belopp till personer med utländsk bakgrund, speciellt till personer med utomeuropeisk bakgrund.

Tabell 3
Genomsnittligt belopp i kr som skickats av individer i grupp A och den andel som skickade större belopp. Diktatorsspelet.

Kön Grupp A	Infödd svensk	Bakgrund motpart i grupp B		
		Utländsk	Därav: europeisk	utomeuropeisk
<i>Belopp i kr</i>				
Kvinnor	35 (20)	29 (16)	29 (17)	29 (16)
Män	26 (27)	18 (19)	27 (21)	9 (13)
<i>Andel som skickade större belopp, %</i>				
Kvinnor	48	25	30	21
Män	33	14	30	0

Not: Siffrorna inom parentes visar standardavvikelserna.

4. Avslutande diskussion

Det finns ett ökande intresse inom nationalekonomin för att skapa experimentella spelsituationer i avsikt att undersöka individers beteende. Denna artikel har presenterat en experimentell studie kring etnisk diskriminering. Resultaten visar att det främst är män som uppvisar ett diskriminerande beteende. Denna tendens fanns också hos Holm (2000) men var dock ej signifikant. Att det främst är män som uppvisar ett diskriminerande beteende är också ett resultat som erhållits i internationella studier, se Fershtman och Gneezy (2001). Dessa fann det diskriminerande beteendet i tillitsspelet medan vi främst fann det i diktatorsspelet. Förklaringar till dessa sammanfallande observationer får sannolikt hämtas från psykologin. Eftersom det ännu så länge endast finns ytterst få experimentella studier kring etnisk diskriminering är behovet av fler liknande studier stort. Behovet gäller inte enbart om infödda diskriminerar invandrare utan också i vilken mån olika invandrargrupper diskriminerar varandra. Det kan naturligtvis också finnas situationer där invandrare skulle kunna diskriminera infödda.

Frågor kring etnisk diskriminering är ofta återkommande bland allmänheten och i det politiska samtalet. I Sverige finns det en lagstiftning som förbjuder diskriminering och en hel del resurser läggs också ner på att motverka diskriminering. Vi har en särskild myndighet (diskrimineringsombudsmannen) som har till uppgift att bekämpa diskriminering. Det har också funnits flera statliga utredningar på området. Samtidigt vet vi hur svårt det är att i rättsprocesser bevisa förekomst av diskriminering.

Den nu presenterade undersökningen kan ge en ny infallsvinkel i frågan. Såväl denna undersökning som tidigare undersökningar visar att det främst är män som har ett diskriminerande beteende. Etnisk diskriminering skulle i så fall kunna motverkas om andelen kvinnor ökade bland beslutsfattare – exempelvis bland personalchefer – på hög nivå i företag och myndigheter. Frågan om att motverka etnisk diskriminering är kanske också en jämställdhetsfråga.

Ahmed, A (2004), *What's in a Name. An Experimental Study of How Information about Ethnicity Can Affect Economic Behavior*, licentiatavhandling i nationalekonomi, Växjö universitet.

Fershtman, C och U Gneezy (2001), "Discrimination in a Segmented Society: An Experimental Approach", *Quarterly Journal of Economics*, vol 116, s 351-377.

Fershtman, C, U Gneezy, och F Verboven (2002), "Discrimination and Nepotism: The Efficiency of the Anonymity Rule", *Working Paper 4*, Eitan Berglas School of Economics, Tel Aviv University.

Holm, H J (2000), "What's in a Name? – An Ethnical Discrimination Experiment", *Working Paper 3*, Nationalekonomiska institutonen, Lunds universitet.

REFERENSER